

ГЕОТУРИЗМ ПРАКТИКА І ДОСВІД

ЛЬВІВ, 2022

Львівський
національний
університет
імені Івана Франка

GEOTOURISM Practice and Experience

LVIV, 2022

УДК 551:338.48

Геотуризм: практика і досвід. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 жовтня 2022, Львів). – Львів: Каменяр, 2022. — 124 с.

ISBN 978-966-607-462-3

У збірнику матеріалів представлено статті, які висвітлюють сучасний стан та можливості розвитку геотуризму в Україні та Східній Європі. Конференція була проведена 20-22 жовтня 2022 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка, як продовження національної та міжнародної співпраці, що була започаткована при виконанні спільного польсько-українського проекту «Гео-Карпати — створення польсько-українського туристичного шляху». Матеріали конференції будуть цікаві як для спеціалістів, так і для широкого загалу.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією оргкомітету конференції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей, а також за порушення авторських прав несуть виключно автори публікацій.

Організаційний комітет
конференції:

*Альбертина Бучинська, Тетяна Дворжак, Юрій Зінько, Леонід Скакун,
Євген Тиханович, Оксана Шевчук.*

Технічний редактор:

Ігор Дикий

ISBN 978-966-607-462-3

© Автори матеріалів конференції, 2022

ПОСТМАЙНІНГОВІ ГЕОСИСТЕМИ ЯК ОБ'ЄКТИ ГЕОТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Євген Іванов, Петро Войтків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
yevhen.ivanov@lnu.edu.ua, petro.voytkiv@lnu.edu.ua*

POST-MINING GEOSYSTEMS AS OBJECTS OF GEOTURISTIC ACTIVITIES

Yevhen Ivanov, Petro Voitkiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
yevhen.ivanov@lnu.edu.ua, petro.voytkiv@lnu.edu.ua*

The peculiarities of the emergence and development of post-mining and accompanying anthropogenically transformed geosystems of various genesis are considered. The formed natural and anthropogenic objects have a significant and underestimated geotourism attraction. Prospects for the use of post-mining geosystems as objects of geotourism activity within the western region of Ukraine are traced.

Постмайнінгові геосистеми виникають після завершення розроблення корисних копалин та ліквідації (тривалої консервації) гірничодобувного підприємства. Їхня поява і розвиток зумовлені суттєвими зменшенням або повним припиненням техногенного впливу людини на гірничопромислові геосистеми. Формування постмайнінгових геосистем може бути зумовлено реалізацією рекультивацийних і фітомеліоративних заходів, однак головно відбувається шляхом відмови від експлуатації гірничопромислових об'єктів, їхньої консервації чи ліквідації, що призводить до активізації природно-антропогенних процесів [1]. Практично усі великі гірничопромислові об'єкти (кар'єри, відвали, хвостосховища, відстійники тощо) в межах західного регіону України нині перетворилися у постмайнінгові геосистеми [5]. Вони відносно молоді й мають близько 25–30 років та перебувають на піонерних стадіях самовідновлення ґрунтового і рослинного покривів [10].

Поряд з цим, на заході України збережено чимало постмайнінгових геосистем, які утворилися давно, нерідко понад 100–300 років тому, та мають значну історико-культурну цінність [2]. Візуально ці об'єкти нерідко виглядають наближено до природних, але продовжують зберігати ознаки гірничодобувного походження. Здебільшого це виражено у збережених будівлях чи руїнах підприємств, спрямлених контурах антропогенних форм рельєфу кар'єрів чи шахт, залишках інфраструктури тощо [6].

Постмайнінгові геосистеми часто стають пустощами і покинутими людьми землями. Розвиток цих геосистем складний і різноманітний. Якщо рекультивованим площам закладають сценарій їх подальшого використання як лісо- чи сільськогосподарські землі, природоохоронні чи урбанізовані об'єкти, то пустощі мають непередбачуваний, не контрольований людиною розвиток та можуть бути замінені на нові, невласливі навколишньому природному середовищу геосистеми [10].

Поряд із гірничопромисловими об'єктами, які утворені внаслідок цілеспрямованої діяльності лю-

дини, часто в межах районів розроблення корисних копалин, виникають непередбачувані супутні антропогенно модифіковані, а інколи сильно трансформовані території та об'єкти. Поява нових антропогенно змінених геосистем пов'язана із побічним, нерідко негативним, ефектом проведення гірничих робіт, який призводить до розвитку природно-антропогенних процесів та утворення нових форм рельєфу, сильного забруднення поверхневих і підземних вод, ґрунтів, рослин тощо. До антропогенно модифікованих відносимо геосистеми, в яких зазнали змін лише окремі їх геокомпоненти. До таких антропогенно змінених територій слід зараховувати зони постійного чи тимчасового затоплення, підтоплення і вторинного заболочення [4], ареали накопичення інфільтратів, ділянки підземного виплавлення сірки [3], карстопровальні поля, складні ярково-балкові системи тощо.

Більшість таких територій є супутніми антропогенно зміненими геосистемами прямої дії, що виникли у результаті незапланованого вимушеного впливу на навколишнє природне середовище і не виконують будь-яких господарських функцій. Вони можуть виникати після невдало проведених рекультивацийних робіт, утилізації гірничопромислових відходів, сильного засмічення чи забруднення площ [9]. Водночас з'являються й опосередковані супутні геосистеми, які виникають внаслідок активізації небезпечних природно-антропогенних процесів (провалля, зсуви, яри, підтоплені зони та ін.). Особливе місце відведено аварійним антропогенно зміненим площам, які утворюються у результаті техногенних аварій на гірничопромислових об'єктах (прориви дамб, вибухи на свердловинах, розливи вуглеводнів, руйнування комунікацій тощо) [10].

Антропогенно змінені геосистеми нерідко оточують постмайнінгові та формують складніші природно-антропогенні утворення, які мають чи у майбутньому матимуть геотуристичну привабливість. Власне поєднання різноманітних за природними умовами геосистем із специфічними, багато у

чому неповторними літологічними відкладами, формами рельєфу, гідро- і мікрокліматичними умовами, ґрунтами і рослинністю створюють значний атракційний потенціал для туристів викликають інтерес у шанувальників рекреації і відпочинку. Західний регіон України багатий на постмайнінгові геосистеми, що придатні для впровадження геотуристичної діяльності.

Одним із прикладів використання постмайнінгових геосистем на заході України у геотуристичній діяльності є територія гірничого відводу ВАТ “Бориславський озокерит”. Після завершення видобування озокериту (1993 р.) у м. Борислав залишилися постмайнінгові об’єкти (копальні, відвали, нафтові ями і свердловини тощо), які займають значні про-

стори у центральній частині міста та є атракційними для туристів. На жаль, існуючі у місті постмайнінгові геосистеми не здатні забезпечити потреби міщан і туристів, а тому, для міста залишається актуальним питання розширення зон рекреації і відпочинку за рахунок цих геосистем [7].

Пропонуємо включити у схему просторової організації м. Борислав нову рекреаційну зону для короткострокового відпочинку і геотуристичної діяльності. Вся територія повинна бути доступною як для міщан, так і туристів-гостей міста [8]. При цьому врахування місцевих природних умов та особливостей ландшафтної структури здатне забезпечити ефективність територіальної організації відпочинку і рекреації.

1. Гайдін А. М., Зозуля І. І. Ревіталізація и постмайнінг. *Форум гірників–2006* : матер. міжнарод. конф. Дніпропетровськ, 2006. С. 180–200.
2. Гайко Г. І., Білецький В. С. Історія гірництва: підручник. Київ-Алчевськ, 2013. 542 с.
3. Іванов Є. А. Формування постмайнінгових ландшафтних систем Передкарпатського сірконосного басейну. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*. 2014. Т. 10. Вип. 2. С. 535–543.
4. Іванов Є. А., Ковальчук І. П. Сучасний стан розвитку процесів підтоплення і заболочення в межах Львівсько-Волинського кам’яновугільного басейну. *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*. 2003. № 6. С. 79–84.
5. Іванов Є. Геокадастрові дослідження гірничопромислових територій. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 372 с.
6. Іванов Є. Необхідність охорони та музеєфікації пам’яток гірництва в Карпатському регіоні України. *Геотуризм: практика і досвід* : матер. II-ої міжнарод. наук.-практ. конф. Львів: НВФ “Карти і Атласи”, 2016. С. 138–140.
7. Іванов Є. Обґрунтування створення рекреаційної зони в межах гірничого відводу ВАТ “Бориславський озокерит”. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матер. IV-ої міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 4. С. 11–14.
8. Іванов Є., Андрейчук Ю., Книш І. Обґрунтування створення рекреаційної зони в межах Бориславського озокеритового родовища. *Геотуризм: практика і досвід*: матер. II-ої міжнарод. наук.-практ. конф. Львів: НВФ “Карти і Атласи”, 2016. С. 129–131.
9. Ковальчук І. П., Іванов Є. А., Ключник В. В. Картографування геоecологічного стану природно-господарських систем гірничопромислових територій. *Часопис картографії*. 2011. Вип. 2. С. 129–137.
10. Рудько Г. І., Іванов Є. А., Ковальчук І. П. Гірничопромислові геосистеми Західного регіону України. Київ-Чернівці: Букрек, 2019. Т. 1. 464 с.; Т. 2. 376 с.

ГЕОГРАФІЯ ТА НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ У ГЕОТУРИЗМІ РЕСУРСУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ КАМЕНЮ

Наталія Погорільчук, Ольга Ковтонюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка e-mail georada@ukr.net, KovtonyukO@i.ua

GEOGRAPHY AND DIRECTIONS OF USE IN GEOTOURISM OF THE GLOBAL HERITAGE STONE RESOURCE

Nataliia Pohorilchuk, Olga Kovtoniuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv e-mail georada@ukr.net, KovtonyukO@i.ua

Showed directions of use the World Heritage stone objects in geotourism. Currently, 22 rocks from different parts of the world are recognized, among which European countries clearly dominate. Determined main selection criteria for applicants in recognition as a Global resource of stone heritage. It is shown that a wide spectrum of geotourism interest allows to expand the range of objects related to stone material, which has special importance for human culture.

Пропозиція створення ресурсу Всесвітньої спадщини каменю (проект IUGS-637 «Global Heritage Stone Resource» - GHSR) була вперше оприлюднена на 33-му Міжнародному геологічному конгресі

в Осло у серпні 2008 року і ратифікована 2016 року шляхом відокремлення у рамках Міжнародної комісії з геоспадщини Підкомісії зі спадщини каменю [1]. Метою створення цієї структурної одиниці